

**БОШЛАНҒИЧ СИНФЛАРДА ЎҚУВ ЖАРАЁНИНИ ТАШКИЛ  
ЭТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ (ТАБИАТШУНОСЛИК  
ФАНИ МИСОЛИДА)**

**Шерзод Иброим ўғли Иброимов**  
Тошкент вилояти Чирчиқ давлат  
педагогика институти  
Табиий фанлар факультети

**Гулчехра Курдашевна Юсупова**  
Тошкент вилояти Чирчиқ шаҳар  
12-сонли мактаб бошланғич  
синф ўқитувчиси

**АННОТАЦИЯ**

Мақолада бошланғич синфдаги дарсларнинг таълимий, тарбиявий ва ривожлан-тирувчи вазифалари, бошланғич синфларда дарс тўзишни ўзига хослиги, кичик мактаб ёшидаги болалар билан табиат кучоғида ўқув машғулотларини ўтказиш ёритилган.

**Калит сўзлар:** дарс тўзиш, жараён, муҳит, ўқувчи ёши, фанлар тизими.

**CHARACTERISTICS OF ORGANIZATION OF THE LEARNING PROCESS  
IN PRIMARY SCHOOLS (ON THE EXAMPLE OF NATURAL SCIENCES)**

**Sherzod Ibroim ugli Ibroimov**  
Tashkent region Chirchik state  
pedagogical institutes  
Faculty of Natural Sciences

**Gulchexra Kurdashevna Yusupova**  
School teacher at school No. 12 in  
Chirchik, Tashkent region

**ABSTRACT**

The article describes the educational, pedagogical and developmental tasks of primary school lessons, the specifics of teaching in primary school, conducting nature lessons with children of primary school age.

**Keywords:** lesson planning, process, environment, student age, science system.

**КИРИШ**

Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигига эришгандан сўнг иқтисодий ҳамда ижтимоий ривожланишнинг ўзига хос йулига эга бўлди. Мустақиллик омили таълим соҳасини ҳам тубдан янгилаш имконини берди.

"Таълим тўғрисидаги қонун"нинг "Давлат таълим стандарти" тўғрисидаги еттинчи моддасида белгилаб берилганидек, давлат таълим стандартлари

умумий ўрта, ўрта махсус, касб-хунар ҳамда олий таълим мазмунига сифатига куйиладиган талабларни белгилайди. Давлат таълим стандартларини талаблари ва меърий курсаткичлари белгилаб куйилади.

"Таълим тўғрисидаги қонун"да таъкидланганидек: "Мактабнинг 1-синфига болалар 6-7 ёшдан қабул қилинади. "Бошланғич таълим концепция"сида эътироф этилганидек 6 ёшга тулган ҳар қандай бола ақлий, руҳий ва жисмоний жиҳатдан мактабга ўқиш учун тайёр бўлганда мактабнинг моддий техник баъзаси бундай болаларга таълим бериш учун етарли деб ҳисоблаганда ҳамда ўқувчилар педагогик ҳамда психологик жиҳатдан олти ёшли болаларни ўқишга тайёр бўлганда уларни мактабга қабул қилиш мумкин. Бунинг учун 6-7 ёшли болалар, мактабнинг моддий техник баъзаси ҳамда ўқитувчилар педагогик ва психологик талаблар асосида катъий диагностика қилиниши шарт".

Ўзбекистон Республикаси да "Умумий ўрта таълим тўғрисидаги Низом"да таъкидланганидек: "Бошланғич таълим ўқиш, ёзиш, санаш, ўқув фаолиятининг асосий малака ва қўникмалари, ижодий фикрлаш ҳислатлари бўзини-ўзи назорат қилиш ўқув, нутқ ва ҳулқ-атвор маданияти, шахсий гигиена ва соғлом турмуш асослари эгаллаб олишини таъминлаши даъват этилган". Шу асосга қура Бошланғич синфларда ўқувчиларнинг умуммаданий ва ахлоқий қўникмалари, дастлабки саводхонлик малакалари шакллантирилиши лозим. Бошланғич таълим жараёни болаларнинг мантикий тафаккур қила олиш салоҳиятини, ақлий ривожланишини, дунё қарашини, коммуникатив саводхонлигини ва ўз-ўзини англаш салоҳиятини шакллантиришда, жисмонан соғлом бўлишга, моддий борлик гўзалликларини ҳис эта олишга, гўзаллик ва нафосатдан завқлана олишга, миллий урф-одатларни ҳис эта олдишга ва ардоқлашга, уларга риоя қилишга ургатади.

Тарбиявий мақсад: ўқувчиларга гоёвий-сиёсий тарбия бериш, уларда ақлий меҳнат, малака ва қўникмаларни ҳосил қилиш, шунингдек ўқувчиларнинг билишга бўлган фаолиятини ошириш қуйидагиларни ўз ичига олади:

- ўқувчиларни ватанпарварлик ва поклик руҳида тарбиялаш;
- ҳар томонлама ривожланган, маънавий жиҳатдан бой мустиқлик фикрловчи шахсни шакллантириш;
- ростгўйлик, ўзга ҳақиқа, унинг қадриятларига ҳурмат билан қарашлик, иймон, эътиқод, дустлик, ўз қадрини билиш ва иродалик каби сифатларни шакллантириш.

Тарбиявий (ватанпарварлик, меҳнатсеварлик, ахлоқий поклик каби) мақсад амалга оширилади. Тарбиявий мақсадни амалга оширилишига мўлжалланган матнлар эса дарслик, қўлланма ва бошқа адабиётларда ўз ифодасини топади.

Таълимий мақсад: таълимий мақсад деганда-дарс жараёнида ўқувчиларни тафаккурини устириш ва фанларни ўзлаштиришни эгаллаган билимларини ривожлантириш тушунилади.

Ривожлантирувчи мақсад ўқувчи шахсининг ақлий, хиссий ва мотивацион(ички туртки)хусусиятларини ривожлантиришни ифодалайди. Ривожлантирувчи мақсад нутқий харакатлар туфайли юзага чиқади. Ривожлантирувчи мақсад ўқувчиларни дарс жараёнида ва дарсдан ташқари вақтларда мустақил бўлиб ўқиб ўрганишга йўналтирилади.

ўқувчиларни тайёргарлик даражасига қўйиладиган мажбурий минимал талаблар.

умумий ўрта таълим икки босқичдан иборат бўлиб, бошланғич(1-4 синфлар) ва умумий ўрта таълим (1-9 синфлар)ни қамраб олади.

Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти бошланғич ҳамда умумий ўрта таълим нисбатига ўқувчилар эгаллаши лозим бўлган билим, кўникма ва малакаларни минимал даражасига белгилаб беради.

## АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

1-4 синфлар она тили ва ўқиш.

Бошланғич синфларда ўқувчилар она тили ва ўқиш бўйича қуйидаги билим, кўникма ва малакаларни эгаллашлари шарт:

А) ўқиш техникаси бўйича:

миқдорий курсатгич: бир дақиқада 80-90 сўзни ўқий олиш.

Талаблар:

-харфларни тўғри талаффуз қилиш;

-сўзларни тўғри ўқиш;

-гап охангига риоя қилган ҳолда раво ва образли ўқиш;

-гапдаги тиниш белгиларни талаффузда акс эттириш;

-санаш ва ажратиш охангларида тўғри фойдаланиш;

-сўз урғуларига риоя қилиш;

-охангга риоя қилиш;

-илмий атама ва рамзларни тўғри талаффуз этиш;

Б) матн мазмуни ва ўзгалар фикрини англаш малакаси бўйича; миқдорий курсатгич: 10 дақиқада 4-5 саҳифали матнни ўқиб, қайта сўзлаб бера олиш.

Талаблар:

-оғзаки нутқнинг тўғри, раво, аниқ, тушунарли таъсирчан бўлиши; -монологик нутқнинг раво бўлиши;

-диалогик нутқда таъсирчан, изчил, мантикий жихатнинг аниқ бўлиши;

В) диктант ёзиш малакаси:



Микдорий курсатгич: 75-80 сўздан иборат диктант ёза олиши. Талаблар:

- имло хатоларга йул қўймаслик;
  - ижодий матннинг мантикий жihatдан изчиллиги;
  - берилган изоларнинг аниқлиги;
  - лугатларни тўғри ва аниқ берилиши;
- Ўзбек тили.

Таълим тилидан бошқа тилларда олиб бориладиган мактабларнинг 1-4 синфларда давлат тили таълимидан ўқувчилар қуйидаги билим, қўникма ва малакаларни эгаллашлари шарт:

- ўзбек тилидаги 700 та сўзни нутқларида қўлай олиш;
- мамлакатимиз мустанкиллиги рамзлари ва байрамлари ҳақида сўзлаб бериш;
- ёзма ва оғзаки нутқларга эга бўлиш;
- фикр баён қилиш учун зарур бўлган айрим грамматик воситаларни ўз урнида қўлай олиш;
- боғланишли нутқ элементларидан тўғри фойдаланган ҳолда содда матн туза олиш;
- халқ оғзаки ижоди ҳамда болалар адабиёти намуналаридан олинган парчаларни ўқиб тушуна олиш;

Математика.

Бошланғич синфларда ўқувчилар математикадан қуйидаги билим қўникма ва малакаларни эгаллашлари шарт:

- сонларни ўқиш ва ёзиш, уларнинг хона қўшилувчиларини йиғиндисини қўшилишидаги сонларни тушуниш;
- натурал сонларни тўғри таққослаш "катта", "кичик" ва "тенг" белгиларини тўғри қўллаш.
- сонларни ёзма қўшиш, уч хонали ва турт хонали сонларни айириш, бир хонали ва икки хонали сонга қўпайтириш ва бўлиш;
- қўшиш, қўпайтириш, айириш ва бўлишнинг ҳолларда юз ичида оғзаки ҳисобларни бажара олиш;
- "йиғинди", "айирма", "қўпайтма" ва "бўлинма" атамаларини маъносини тушуниш ва сонли ифодаларни ўқишда қўлай олиш;

Жисмоний камолотга оид:

- инсон саломатлигини ва жисмоний камолотига оид тушунчаларни билиш;
- чиниқиш моҳиятини англаш;
- гимнастика машқларини бажара олиш;
- шахсий гигиена меёрларига амал қилиш;
- жисмоний машқларни инсон камолотини таъминлашдаги аҳамиятини англаш;

-жисмоний тарбия машқларни хавфсизлик коидаларига риоя қилган ҳолда бажара олиш;

-миллий уйинлар коидаларини билиш;

-турли спорт уйинларини элементларини қўллай олиш;

Музыкага оид:

-музыка бадний санъат эканлигини билишлари;

-халқ музыка мероси ҳақида тушунчага эга бўлиш;

-чолғу асбобларини билиш ва товуш тембрларидан уларни фарқлай олиш;

-музыкага оид оддий атамаларни билиш;

-нота ёзувларини билиш ва амалда қўллай олиш;

-биргаликда ва яққа ҳолда қўйлай олиш;

-музиқанинг ифода воситаларини билиш;

-ижрочилар турларини ижро соҳаларидан фарқлай олиш;

Тасвирий санъатга оид:

-тасвирий санъат ва унга оид ибораларни билиш;

-асосий рангларни фарқлай олиш;

-бадний материаллар, асбоблар ва жиҳозларни фарқлай олиш;

-расм ишлаш босқичларини билиш;

-нақшлар ва уларнинг хусусиятини билиш;

-буёқни ўз урнида ишлата олиш;

-табиат манзараларини кўзатиш ва тасвирлай олиш;

-буюмлар ясаш ва уларни безата олиш;

-турли рангларни ҳосил қила олиш;

-бадний тасвирларнинг жамият ҳаётида тутган урнини билиш;

Инсоннинг моддий ва маънавий эҳтиёжига оид:

-Ватан тушунчасига эга бўлиш;

-давлат тушунчаси, давлатнинг рамзий белгиларини, она Ватан туйғусини англаш;

-Ўзбекистон аҳолиси ва миллий таркибини билиш;

-мамлакат ҳаётидаги буюк саналарни ва байрамларни билиш;

-ахлоқ ва қийиниш меёрларини билиш;

-уй-тутишни билиш;

-мехмонга, атрофдагиларга мулозамат кўрсатиш;

-дастурхон тўзатишни билиш;

-орасталик меёрларини билиш;

-ўз туғилган жойи ва улқаси ҳақида тушунчага эга бўлиш;

-техник моделлаштиришга оид ишларни бажара олиш;

-уй рўзгор ишларини бажара олиш;

- содда конструкторлик ишларини бажара олиш;
- дурадгорликка оид содда ва енгил ишларни бажара олиш;
- оддий бичимли тикиш ишларини бажара олиш;
- инсон меҳнатини фаолият турларини англаш;
- хукук ва хукукбўзарлик тасаввурига эга бўлиш;
- қишлоқ ва шаҳар аҳолиси ҳаётини билиш;
- уй ҳўжалиги ҳақида маълумотга эга бўлиш;
- оила ва унинг қандай ташкил топишини билиш;
- инсоннинг пулга бўлган эҳтиёжини англаш;
- пул бирликларини билиш;
- наrx ва унинг ўзгарувчанлигини билиш;

### НАТИЖАЛАР

Болаларни теvarак атрофга табиат билан таништириш, уларда табиат ходисаларини қандай юзага келиши ҳақида Бошланғич тасаввур ҳосил қилиш, илмий дунёқараш кўртақларни шакллантириш, табиатга муҳаббат уйғотиш ва ундан оқилона фойдаланишни ургатиш, табиат таълим соҳаси орқали амалга оширилади.

Табиат таълим соҳаси бўйича стандарт курсаткичлар боланинг табиат ва ундаги ходисалар ҳақидаги тасаввуларига эга бўлиши, уларни фарқлай олиш, қисқача тавсифлаб бериш ҳамда амалда қўлай олишга ўрганиш нуқтани назардан белгиланади.

"Атрофимиздаги олам" фани 1-11 синфларда ўқитилади, курснинг вазифаси болаларнинг предмет ва табиат ходисаларини, ижтимоий ҳаёт ҳақидаги тасаввурларини кенгайтириш, системага солиш, уларнинг ахлоқий қўниқмаларини бойитиш, одамлар ҳаёти ва меҳнатига қизиқиш уйғотиш, оила, мактаб, жамоат жойларида ўзини тўғри тутиш қўниқмаларини шакллантиришдир.

Болаларнинг атроф олам ҳақидаги тасаввур ва тушунчаларини шакллантириш билан боғлиқ ҳолда уларнинг сўз бойлиқларини ошириш зарур. Атрофимиздаги олам билан таништириш жараёнида асосий диққат эътибор экологик муаммоларга қаратилади. Бунда инсоннинг табиатга таъсири, усимликларнинг усимлик билан, ўсимликларнинг ҳайвонлар билан, ҳайвонларнинг ҳайвонлар билан ўзаро алоқаси ва боғлиқлиги ўрганилади. Дастур қуйидаги бўлимлардан иборат:

1. Атрофимиздаги олам жисмлари, жисмлар хусусиятлари, жисмларнинг фазода жойлашиши.
2. Она табиат.



3.Якин атроф мухит билан танишув.

4.Соғлиқни сақлаш.

5.Саёхат.

### МУҲОКАМА

Ўсимлик ва ҳайвонларнинг баъзи турларини чуқурроқ ўрганиш "ўсимлик ва ҳайвонлар" мавзуларида кўзда тутилади. Бу мавзуларни ўрганишда баъзи турларнинг ўзига хос белгиларини ажратиш олиш мақсадида аниқ предметларни таққослашга катта аҳамият берилган.

Ҳайвонларни тасвирлашда ўқувчилар улар танасининг фақат асосий қисмларини айтадилар. Тананинг бошқа қисмлари бу қисмларнинг яққол ажратиш бўлган характерли ёки шакли таниш белгиси бўлиб, бир ҳайвонни бошқасидан ажратиш учун хизмат қилган ҳолда кўрсатилади.

"Ўсимликлар ва ҳайвонлар"мавзулари бўйича билимларни мустаҳкамлаш учун ўқувчиларнинг табиий материал билан ишлари қўлланилади. Ўқувчилар аниқ мисолларда табиатдаги ўзаро алоқаларни куриш, жонсиз табиат, жонли табиат билан қандай боғлиқлиги, бир хил организмлар бошқа хиллари билан қандай боғлиқлиги, табиатдаги озиқланиш занжирини билишлари керак.

Болаларни жамият ҳаёти билан таништиришнинг турли хил шакли, услуб ва воситалари мавжуд: экскурсиялар, саноат ва қишлоқ хўжалиги ишчилари билан учрашувлар, музей, театр, клубларга бориш, суҳбат ва ўқишлар, кинофильмлар, диафильмлар, теле ва радио курсатувлари томоша қилиш ва байрамларга тайёргарлик куриш ва х.к.

Атрофимиздаги олам предмет ва объектлари ҳақида шаклланган тасаввурларни ўқувчилар ўқув машғулотлари, дидактик ва ижодий уйинлар, ўз-ўзига хизмат қилиш ва ижтимоий фойдали меҳнат қилиш жараёнида амалий мустаҳкамланган. Шу тарзда атрофдаги олам билан танишиш бўйича материалларни ўрганишда ўқувчиларнинг билим фаолиятини фаоллаштириш ва уларнинг ҳар тарафлама етук шахс бўлиб ривожланиши мақсадида таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи масалалар ҳал қилинади.

Табиатшунослик фанини ўрганишда кўзатиш, экскурсия, тажриба, амалий ишлар етакчи урин тутати. Болаларни кўзатиш усулларига ўргатиш, уларнинг натижаларини қўлдан келтириш дафтарга белгилаш, улар асосида ҳулоса ва умумлаштиришлар қилиш давом эттирилади. Экскурсиялар утказишда, табиат ашёлари ва воқеалигини табиий ҳолда ўрганишга катта эътибор берилади. Бу юқори кургасма асосида синфларда утказиладиган дарсларга ҳам тегишлидир.

Шунинг учун табиатшунослик дарсларини ўтказишга алоҳида эътибор бериш зарур.

## ХУЛОСА

Саёҳат: 1.Жонли ва жонсиз табиатнинг турли асосий жойларини курсатиш. 2.Инсонлар таъсири орқали табиатдаги ўзгаришлар. 3.Табиатни асраш (ботаника боғига, ҳайвонот боғига, экологик йулак ва бошқалар).

## REFERENCES

1. To'raqulovich, RF, va Umirkulovich, SA (2020). O'ZBEKISTON XO'JALIKLARI: RIVOJLANTIRISH, Ixtisoslashish, geografiya. Tanqidiy sharhlar jurnali, 7 (6), 1189-1196.
2. Шерзод Иброим Ўғли Иброимов (2020). ГЕОГРАФИЯ ДАРСЛАРИДА ТАЛАБАЛАР БИЛИМИНИ НАЗОРАТ ҚИЛИШ УСУЛЛАРИ. Academic research in educational sciences, (4), 412-417.
3. Radjabov, F. (2020). Oziq-ovqat sanoatining individual tarkibini va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini etkazib berishdagi rolini tavsiflab bering. Xalqaro ilg'or ilmlar va texnologiyalar jurnali, 19 (1), 292-294.
4. Шерзод Иброим Ўғли Иброимов, & Махмуджон Жалолитдинович Болтаев (2020). ЎЗБЕКИСТОН ТОҒ-ВОДИЙЛАРИНИНГ ЭКОТУРИСТИК ИМКОНИЯТЛАРИ ВА УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ. Academic research in educational sciences, (1), 21-26. doi: 10.24411/2181-1385-2020-00004
5. Ражабов, Ф. Т., & Олимова, А. А. (2020). ТАЪЛИМ МУАММОЛАРИ ЕЧИМИДА ИННОВАЦИОН КЛАСТЕРНИНГ АҲАМИЯТИ (ГЕОГРАФИЯ ТАЪЛИМИ МИСОЛИДА). Academic research in educational sciences, (3).
6. Sherzod Ibroimov, & Muhayyo Madaminova (2020). МАКТАБЛАРДА ГЕОГРАФИЯ ФАНИНИ О'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INNOVATION TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH. Academic research in educational sciences, (1), 54-60. doi: 10.24411/2181-1385-2020-00009
7. Ражабов, Ф. Лобар Джураева, & Асрор Махмадалиев (2020). УЗБЕКИСТОН ФЕРМЕР ХУЖАЛИКЛАРИ: РИВОЖЛАНИШИ, ИХТИСОСЛАШУВИ, ГЕОГРАФИЯСИ. Academic research in educational sciences, (3), 674-686.
8. Шерзод Иброимов, Махмуд Болтаев, & Мақсуда Сатторова (2020). МАКТАБ ЎҚУВЧИЛАРИ ОНГИДА РЕКРЕАЦИЯ ТУШУНЧАСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. Academic research in educational sciences, (3), 146-151.
9. Ражабов, Ф. Т., & Абдимуротов, О. У. (2020). ТАБИЙ ГЕОГРАФИЯ КУРСЛАРИДА АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАРНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШДА ЯНГИ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ Қўллаш Услубиёти. Academic research in educational sciences, (4), 663-671.



10. Шерзод Иброим Ўғли Иброимов, Мансур Фарманович Бўрибеков, & Мақсуда Анвар Қизи Сатторова (2020). ЁШ АВЛОДГА ЭКОЛОГИК ТУРИЗМНИНГ MAЗМУН-МОҲИЯТИНИ ЕТКАЗИШ. Academic research in educational sciences, (3), 275-279.
11. Фуркат Ражабов, Лобар Джўраева, & Асрор Махмадалиев (2020). ЎЗБЕКИСТОН ФЕРМЕР ХЎЖАЛИКЛАРИ: РИВОЖЛАНИШИ, ИХТИСОСЛАШУВИ, ГЕОГРАФИЯСИ. Academic research in educational sciences, (3), 674-686.
12. Ibroimov, S. I. (2020). BUGUNGI KUNDA PEDAGOGIK TEXNALOGIYALARNING AHAMIYATI VA ULARNI TARIX DARSLARIDA QO'LLANILISHI. Academic research in educational sciences, (4), 59-63.
13. Abdimurotov, OU (2020). XALQARO PISA DASTURI UCHUN KELAJAKLARGA GEOGRAFIYA O'QITUVCHILARINI TAYYORLASHNING MUHIMI. *Iqtisodiyot va sotsium* , (5-1), 3-8.
14. Sherzod Ibroim Ogli Ibroimov, & Abdurauf Abdurahim Ogli Yusubaxmedov (2020). O'ZBEKISTON HUDUDINI TIBBIY-GEOGRAFIK BAHOLASH USULLARI. Academic research in educational sciences, (4), 418-424.
15. Oybek Uralovich Abdimurotov (2020). TABIIY GEOGRAFIYA DARSLARINI MUSTAQIL O'RGANISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING IMKONIYATLARI. Academic research in educational sciences, (3), 1306-1312.
16. Шерзод Иброим Ўғли Иброимов (2020). РЕКРЕАЦИЯ ВА ЭКОТУРИЗМ ЖИҲАТЛАРИ (САМАРҚАНД ВИЛОЯТИ) МИСОЛИДА. Academic research in educational sciences, (4), 486-491.